Emre Aracı

Eski bir *Grand Hotel*'in müzik tarihçesine yolculuk

Andante okurlarının artık çok iyi bildikleri üzere yazarımız İngiltere'nin güneydoğusunda, Manş Denizi'ne bakan Folkestone adlı kıyı kasabasında kapılarını 1903 yılında açan The Grand adında, eskinin oteli şimdinin meskeni olan tarihi binanın bir dairesinde ikamet ediyor. Andante'nin ilk sayısından itibaren okurlarıyla buluşan yazılarını, penceresinin önünde uzanan ve kendisine Suadiye'de geçen çocukluk yıllarını anımsattığını söylediği sükunet verici manzara önünde kaleme alan yazarımız, The Grand'in de aktif olarak katıldığı Folkestone Triennial adlı etkinliğin ardından, yüz yılı aşkın bir süre zarfında içinden nice ünlü ismin gelip geçtiği bu ikonik binayı müzik yoluyla anlatan bir sunum hazırladı.

Tiflis, Lizbon, ya da Floransa olsun, bu defa bavulumu hazırlayıp yeni bir şehrin seslerini keşfetmek, sokaklarını gezmek veya repertuvarımın tınılarını o şehirlerle paylaşmak üzere bir ülkeden diğerine, uçak, tren ya da gemiyle uzun bir seyahate çıkmıyor, tam da aksine, hiç yerimden kıpırdamadan, oturduğum evde gerçekleşmesi planlanan farklı bir konsere, ama yine de bir turneye çıkarmışçasına heyecanla hazırlık yapıyorum. Penceremden martıların ve kayalara çarpan dalgaların sesleri kulağıma gelirken, bu bölgede hiç değişmemiş olan bu tabiat seslerine bir asır öncesinin kayıp seslerini eklemenin de heyecanını duyuyorum esasında. Suskun bir binanın ruhunda sakladığı o sesleri eski bir gramofon iğnesi görevini görerek duyuracak, hışırtılı bir taş plak kaydında o kayıp günleri bir an için dahi olsa bile yeniden canlandırabilecek olmanın coşkusunu hissediyorum. Marcel Proust'un *Kayıp Zamanın İzinde* romanında "Balbec" olarak kurguladığı Cabourg'daki eski Grand Hotel'de bir sabah sıcağında çocuk sesleri arasında, denize girenlerin gülüşmeleri, gazete satanların bağrışları içerisinde ve ateş gibi kavrulan plaja çarpan küçük dalgaların getirdiği serinlik havasında duymaya başladığı senfoni konserinden, çırpıntılı suya akseden keman seslerini deniz üzerinde uğultuları kaybolan arılara benzettiği o anı belki de yakalamak istiyorum. Zira bizim konse-

The Grand, Folkestone (Fotoğraf: Emre Aracı).

Marcel Proust'un yazlarını geçirdiği Cabourg'daki Grand Hotel (Emre Aracı Koleksiyonu).

rimiz de Proust'un Balbec'inden pek de farklı sayılmayacak bir mekânda; Manş Denizi'nin karşı kıyısında İngiltere'nin güneydoğu sahilindeki Folkestone kasabasının tarihi Grand Hotel'inde gerçekleşiyor.

Andante'de daha önceki yazılarıma da zaman zaman konu olmuş olan bu eski otelde (bkz: "Caruso, Tosti, Delius ve The Grand, Folkestone", Sayı 44; "Lady Radnor - Kontes bir Orkestra Şefi", Sayı 80) böylesine bir konser uzun senelerden sonra ilk defa gerçekleşecek. Dahası 15 senedir yaşadığım bu binada benim için de bu konser bir ilk olacak; üstelik normalde araştırdığım konuların dışına çıkıp bu otelin müzik tarihçesinden bulabildiğim detaylarla geçmişinden kesitleri birer birer geri getirerek, burayı yitik sesleriyle yeniden inşa etmeye çalışacağız. Bu süreçte her zaman olduğu gibi kapı kapıyı açacak, bağlantılar birbirlerini kovalayacak, geçmiş gelecek ile buluşacak, İstanbul bir an için İngiltere'ye taşınırken, İngiltere de bir an için İstanbul'a gelecek; üstelik ilerleyen yaş giderek çocukluğa geri döner ve nice trenler Saltwood tünelinden geçerken, edebiyatla müzik de zaman zaman mizaha dönüp, bütün bunlara bir de geçmişin zarafetiyle çarpışan çağdaş sanatın garip arayışları eklenirken, dilerim ortaya yine de özgün bir hikâye çıkacak.

Fırtınalı bir havaydı; Grand'in çatısındaki bayrak direğine, John Lennon'ın karısı Yoko Ono'nun tasarladığı ve üzerinde "Earth Peace" (Dünya Barış) yazan dev bir çarşaf parçası çekilmiş, yağmurda ıslanan bu koca kütle esen rüzgârla birlikte etrafa öyle bir gürültü yaymaya başlamıştı ki değil bina sakinleri, yakından geçenlere bile pek de barışçıl mesajlar vermiyormuş gibi görünüyor; giderek bükülmeye başlayan direk bile sunulan bu ağır defne dalı karşısında neye uğradığını şaşırmışa benziyordu. Adeta koca bina Manş'a yelken açacaktı. Üstelik Yoko Ono bir de binamızın tepesine, denize doğru, bir projektör taktırtmıştı. Garip frekanslarla göz kırpan bu kuvvetli ışık aynı barışçıl mesajını bize söylendiğine göre mors koduyla gece gündüz ufka doğru verip duruyordu. Ama bizler dünyanın en işlek denizlerinden olan Manş'ı geçen gemi kaptanlarının nereden geldiği bilinmez bu huzmeler karşısında yollarını şaşıracaklarından endişe ediyorduk. Diğer bir yandan da, bir grup insan ellerinde kazma kürek, kasabanın plajına altın aramaya inmişlerdi; zira Berlinli sanatçı Michael Sailstorfer on bin sterlin değerindeki küçük otuz külçe altını kuma gömmüştü. Bütün bunlar "Folkestone Triennial"ı için planlanan sanatsal aktivitelerdi. Böylesine "ileri" bir yaratıcı ortamda her nedense kimsenin aklına geriye dönüp kasabanın tarihi Grand Hotel'inin içinde sakladığı seslere kulak vermek fikri gelmemişti. Oysa o binanın derinliklerinde kaç külçe altını teraziye konduğunda havada bırakacak anılar, değerler gömülüydü ve Alberich'in izinden giden kaç kişi plajda oynanan çağdaş Nibelungen saga'sı yerine bunların peşinde gitmeyi tercih etmişti...

Grand'in tarihini genç Türk müzisyenler yorumladı

İşte böyle bir ortamda komşularımın da desteğiyle bu tarihi Grand Hotel'in temellerine ben de elimde bir kürekle inmeye karar vermiştim; yapacağım kazıda Ren Irmağı'ndaki perileri aramaya hiç niyetim yoktu, ama böylelikle binamızın müzik arkeolojisini başlatmış olacak ve buna ilgi duyacak benzer ruhlarla paylaşmanın yollarını arayacaktım. Esasında Grand'in müzik arkeolojisini ilk defa *Andante*'nin satırlarında başlatmıştım; dolayısıyla 4 Mayıs Pazartesi günü tarihi otelin büyük salonunda gerçekleşen
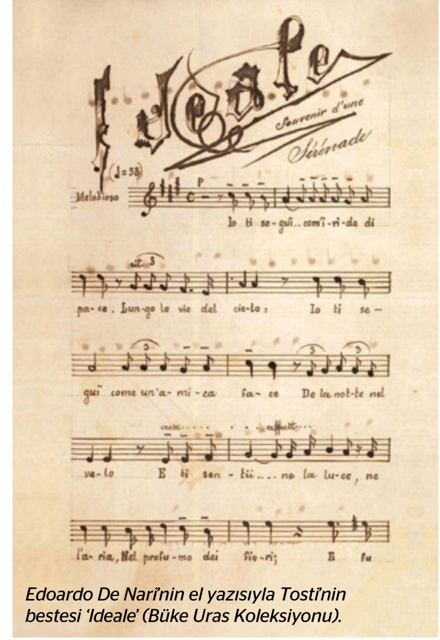

İlk açıldığı yıllarda The Grand, Folkestone (Emre Aracı Koleksiyonu).

'From Lady Radnor to Elgar'. Emre Aracı'nın 4 Mayıs 2015 tarihinde hazırlayarak The Grand'de sunduğu konserin afişi.

The Grand'ı inşa ettiren Daniel Baker, Folkestone Belediye Başkanı olduğu yıllarda.

Bernard Lemere Şirketi'nin çektiği fotoğrafta The Grand'ın müzik odası - Mayıs 1904.
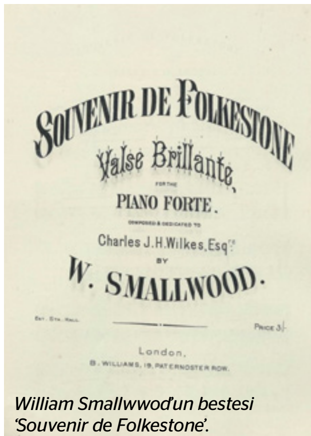

Edoardo De Nari'nin el yazısıyla Tosti'nin bestesi 'Ideale' (Büke Uras Koleksiyonu).

"From Lady Radnor to Elgar" konseri normalde seslerin yazılara dönüştüğü makalelerimin aksine, *Andante* yazılarımın sese dönüştüğü bir etkinlik oldu diyebilirim. Üstelik konserde yer alan dört sanatçının üçünün müzik eğitimlerini sürdürmek üzere Türkiye'den İngiltere'ye gelmiş olan parlak gençler olması ve aralarında bazılarının Canan Maxton'un kurmuş olduğu Talent Unlimited Vakfı tarafından destekleniyor oluşu bu bağları daha da anlamlı kılmıştı. Davetimizi geri çevirmeyerek konserimizde yer alan bu genç sanatçılar, Royal College of Music'in birinci sınıfına devam eden piyanist Tolga Atalay Ün, Guildhall School of Music'te üçüncü sınıf öğrencisi kemancı Mevlan Mecid, Trinity College of Music'ten yeni mezun olmuş olan çellist Hüseyin Gündoğdu ve piyanist Panaretos Kyriatzidis idi.

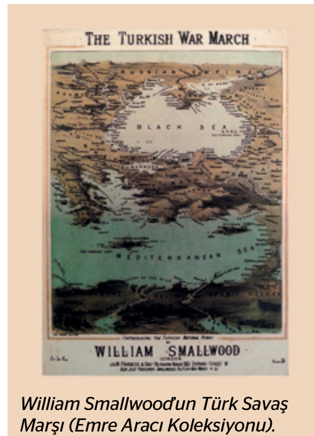
12 Eylül 1903'te kapılarını açan "The Grand", Folkestone'un eski belediye başkanlarından Daniel Baker'ın hayalini kurduğu bir proje olarak, bugün de olduğu gibi, kasabanın büyük bir kısmının toprak sahibi bulunan Radnor Kontu'nun arsasına, Manş Denizi'ne hakim şekilde konumlanmış bulunan uzun bir promenad üzerindeki Metropole Oteli'nin hemen bitişiğine kırmızı tuğladan inşa edilmişti. Kral VII. Edward devrinde, eski kartpostal ve fotoğraflardan da görüldüğü üzere, altın çağını yaşayan ve kralın da zaman zaman gelip kaldığı Grand Hotel ve Folkestone kasabası iki dünya savaşının ardından hızlı bir gerilemeyle karşı karşıya kalmış ve ne yazık ki pek çok bina 1960 ve 1970'li yıllarda yıkılıp gitmişti. Grand Hotel de 1974'te böyle bir akıbete uğramak üzereyken son anda kurtarılarak kısmen meskene çevrilmişti. Ama benim 4 Mayıs 2015, Pazartesi gününün öğleden sonrasında dinleyicilerimi 70'li yıllara götürmek gibi bir niyetim hiç yoktu; onlara otelin hemen açıldığı günlerin, 1900'lerin sesleriyle buluşturmak istiyordum.

İngiltere'nin pek çok tarihi binasının içinin resimlerini çeken fotoğrafçı Bedford Lemere Şirketi, Grand'ın de açılışından hemen sonra, 1904 Mayıs'ında, fotoğraflarını çekmiş ve nasıl olduysa bunlar arasında eski müzik odasının siyah beyaz bir fotoğrafı günümüze ulaşmayı başarmıştı. Tam yüz on bir sene sonra bu odanın hemen yanıbaşında konser veriyor olmak ise şüphesiz son derece heyecan vericiydi. Konserde kullandığımız 1808-1917 yılları arasında Münster'de piyano üretmiş olan Knake Şirketi yapımı enstrüman da sanki otelin açıldığı o yıllardan kalmaydı ve belli ki kimse o günden bugüne restorasyon anlamında mekanizmasına hiç dokunmamıştı; enstrüman doğru dürüst akord tutmuyor ve bazı tuşları dahi zaman zaman kilitlenebiliyordu. Piyano akortçumuz, saha dışında sporcuları bekleyen ilk yardım doktorları gibi, konser boyu salonda nöbet bekliyordu. Ancak bu özel konser için elimizdeki imkânların dışına çıkamıyor ve böylesine bir enstrümandan dahi son derece mükemmel sesler elde etmeyi başaran öğrencilerimizi tebrik etmenin ötesine gidemiyordum.

Konser William Smallwood adında bir İngiliz bestecinin Folkestone için yazmış olduğu ve muhtemelen Grand'in önünde bir zamanlar bulunan tenteli bando sahnesinde pek çok defa çalınmış olan *Souvenir de Folkestone* adlı valsiyle açıldı. Enteresan olan, Smallwood'un aynı zamanda *Andante*'nin ilk sayısındaki ilk yazımın ilk görseli olarak kapak fotoğrafını yayımlamış olduğumuz ve Kalan Müzik'ten çıkan Kırım Savaşı müzikleri

William Smallwwod'un bestesi 'Souvenir de Folkestone'.

William Smallwood'un Türk Savaş Marşı (Emre Aracı Koleksiyonu).

Eski bir kartpostalda Smallwood'un da bestesinde kullanacağı Osmanlı Milli Marşı (Emre Aracı Koleksiyonu).

1900'lerin başında The Grand'in önünde bando konseri (Emre Aracı Koleksiyonu).

Belçika Kraliçesi Elisabeth ve Kral I. Albert 1918' tarihinde The Grand'de kalmışlardı (Emre Aracı Koleksiyonu).

CD'mde kaydettiğim *The Turkish War March* adı altında bir marş bestelemiş olmasıydı. Üstelik besteci bu eserinde ay yıldızlı bir kartpostalda ilk defa karşıma çıkan ve altın renkli notalarla ana teması kartpostalın üzerine basılmış olan Osmanlı'nın bilinmeyen bir milli marşını da parafraz olarak kullanmıştı. Bu beklenmedik tesadüf konserimizin ülkelerarası boyutunu anlamlı bir şekilde perçinlemişti. Araştırmalarım sırasında İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin yayın organı olan *Osmanlı* gazetesinin de bir süre, Grand'in açıldığı yıllarda, Folkestone'daki bir adresten yayımlanmakta olduğunu tespit etmem ise beni daha da hayrete düşürmüştü.

Smalwood'un marşını yine *Andante*'deki bir makaleme konu olan ve zaman zaman Grand'de kalan orkestra şefi Kontes Radnor'un hanımlar orkestrası için Sir Hubert Parry'nin bestelemiş olduğu ve Emily Daymond tarafından keman ve piyano için aranje edilmiş bulunan *Lady Radnor's Suite*'ten, *"Prelude"* ve *"Allemande"* bölümleri takip etti. Hemen ardından da 1929'da Sir Thomas Beecham'ın eserlerinden oluşturduğu büyük festivale -rahatsızlığına rağmen- katılmak üzere Fransa'dan gemiyle Folkestone'a gelerek, ambulansla Londra'ya devam etmeden önce bir gece Grand'de kaldığını, o günün gazete haberlerinden tespit ettiğim, Frederick Delius'un Çello Sonatı'nı dinledik. Binamızla bağları bilinmeyen bu kıymetli bestecilerin şimdi tek tek eserleriyle o öğledensonra aramıza geri dönüyor oluşu hepimizi duygulandırmıştı; ancak sırada öyle bir eser vardı ki sunum şekli, şahsım dahil, pek çok kişinin gözlerini yaşartmıştı.

Belle-epoque şarkılarıyla ün yapmış olan İtalyan asıllı Sir Paolo Tosti de zaman zaman Folkestone'a gelir ve Grand'de kiraladığı dairesinde huzurlu bir ortamda besteler yapardı. Hatta konserimizin hazırlık aşamasında *Folkestone Herald* gazetesinde okuduğum bir yazıda maestro şöyle bir demeç dahi vermişti: *"Uzun senelerdir daimi bir ziyaretçi olarak geldiğim Folkestone ideal bir yerdir! Temiz ve canlılık veren havası bana iyi gelir ve ne zaman ki sakinlik içerisinde konfor arasam 'The Grand'e gelirim, çünkü buradaki huzur ve konfor sayesinde, her yerden daha fazla en çok burada kolay düşünür ve çalışırım."* Hemen altındaki haberde ise meşhur tenor Caruso da arkadaşının bu görüşlerine katılıyor; ziyaret ettiği Folkestone'u övüyordu. Büyük tenor da anlaşılan Grand'e gelenler arasındaydı. Üstelik 8 Şubat 1908'de Tosti, Caruso'ya Grand'den bir mektup yazmış ve o gün dairesinde kendi bestesi olan *Ideale* şarkısını üç defa arkadaşının sesinden gramofonda dinlediğini yazarak, en sonunda gramofon denilen o icadı arkadaşı sayesinde sevebildiği için kendisine içtenlikle teşekkür etmişti.

Caruso'nun 1906'da kaydettiği ve Tosti'nin dairesinde dinlemiş olduğu o eski taş plak kaydını ne çok aramıştım ve sonunda Berlin'de bir plak mağazasında orijinal bir tane tespit ederek internet üzerinden sipariş etmiştim. Yüz sene sonra bu asırlık taş plak Grand'e geri döndüğü gün en unutulmaz anlardan biri olmuştu benim için; ancak postacının elinde tuttuğu ve üzerinde büyük bir pizza resminin bulunduğu kutuyu görünce oldukça şaşırmıştım. Anlaşılan Berlin'deki mağaza en uygun ambalaj olarak sattığı plakları dünyaya pizza kutuları içerisinde postalıyordu. İtalyan Tosti *Ideale*'sinin bana bu şekilde ulaşmış olduğunu bilse kim bilir ne düşünürdü! Grand'deki konserimizde bütün aramalarımıza rağmen *Ideale*'yi seslendirecek bir tenor bir türlü bulamamıştık nedense. Bu zor süreçte, her nasıl olduysa, bir anda aklıma yüz senelik plağı o gün eski bir gramofonda çalmak fikri geldi. Ödünç aldığımız kurmalı eski gramofonun iğnesini sanki bir kimya deneyi yaparcasına, korku içerisinde, o asırlık plağa değdirdiğim an çıkan o büyülü ses, Caruso'yu Grand'e geri getiren o unutulmaz an sanki Noel Coward'ın, yakınlarda Angela Lansbury'yi Madame Arcati rolünde izlediğim, *Blithe Spirit* oyunundan bir sahneye tanık oluyormuşuz hissini vermişti hepimize.

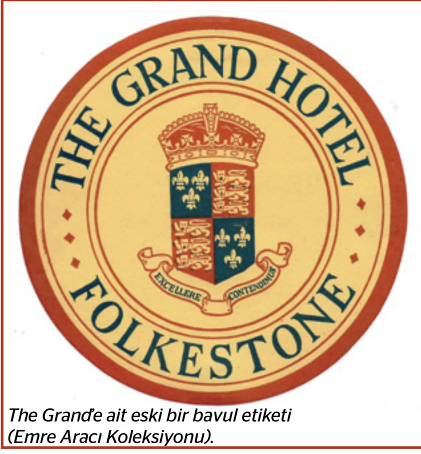
Coward da zamanında binamıza gelenler arasındaydı ve hatta bu sevilen oyununda Elvira'nın ruhunu bir arkadaşını ziyaret etmek üzere Grand'e yollamıştı. Bu oyunu yazmak fikrinin Coward'a Saltwood'daki Slaybrook Hall'da kaldığı bir sırada geldiği söyleniyordu. Ancak, geçen hafta Saltwood tünelinden trenle geçip, sonrasında da

Tosti ve Caruso 1906'da çekilen bir hatıra fotoğrafında.

Saltwood'daki Slaybrook Hall (Fotoğraf: Emre Aracı).

The Grand'e ait eski bir bavul etiketi (Emre Aracı Koleksiyonu).

yürüyerek gittiğim 15. yüzyıldan kalma o tarihi evde katıldığım bir Noel Coward konserinde, şimdi notasının dahi nerede olduğunu bilmediğim, *Haluk'un Vedaı* şiiri üzerine bestelediğim bir eserimi Edinburgh'da ilk defa seslendiren eski bir bariton arkadaşım ile dinleyiciler arasında, hiç tanışmıyormuş gibi merhabalaştıktan sonra, 20 senenin ardından ilk defa karşılaşacağımı ve Slaybrook Hall'un o fizik ötesi enerjisini Coward gibi hissedeceğimi doğrusu bilmiyordum.

Ideale'yi bu şekilde eski bir gramofonda Caruso'nun sesinden duymak Slaybrook Hall kadar, beni beklenmedik bir şekilde bir anda İstanbul'a da götürmüştü. Birkaç ay önce tanıştığım Büke Uras'tan, Beyoğlu'nda bir eskiciden satın aldığı terk edilmiş iki bavuldaki evraktan ortaya çıkardığı İtalyan mimar Edoardo De Nari'nin film gibi hayatının hikâyesini heyecanla dinlemiştim. Büke Bey hem sergisini açtığı ve hem de kitaplaştırdığı bu değerli çalışmasında 1895'te İstanbul'a ilk defa İtalyan donanmasıyla gelen De Nari'nin mektup ve görsellerle hayatını anlatırken, onun Büyükdere'de bir yalıda oturan ve sonradan karısı olacak olan Kristel adında genç bir kıza aşık oluşunu ve bavuldan çıkan mektuplarının içeriğini de aktarıyordu. O günkü buluşmamıza beraberinde bazı notalar da getirmişti; zira De Nari resimlerle süslediği mektuplarına zaman zaman besteler de ekleyerek bunları sandalıyla gidip yalının panjuruna takıyordu. Elimizde tuttuğumuz sararmış bu yüz senelik kağıtlardaki o soluk mürekkepli notalar katlanarak sıkıştırılmış oldukları panjurun izlerini hâlâ taşıyorlardı. Büke bey bu eserlerin içeriğini öğrenmek istemişti. Artık kader midir, ya da başka bir mesaj mıdır bilinmez; bir tanesi inanılmaz bir tesadüfle *Ideale* idi. Tosti'nin *Ideale*'si. Anlaşılan maestro Grand'de bestelerini yaparken, İstanbul Boğazı'nda bir şarkısı ise son derece romantik bir aşk hikâyesinin böylesine masum ve zarif bir şekilde çerçevesini çiziyordu.

Menuhin'in Folkestone'da düzenlediği festivalin konuğu Cihat Aşkın'dı

Rotamızı Folkestone'dan İstanbul Boğazı'na çevirmişken *Boğaziçi Mehtapları* Keman Konçertomun ağır bölümü de bu kıymetli bestecilerle aynı platformu paylaşmamı sağlayan Grand ile olan bağımdan ötürü konser programındaki yerini almıştı. Bunu 1930 yılında Folkestone'a kendi bestelerini idare etmeye gelen ve muhtemelen Grand'den de geçen Sir Edward Elgar'ın İzmir için bestesi *In Smyrna* ve çello için aranje edilmiş versiyonuyla konserin son eseri olarak *Salut d'Amour* takip etti. Promenad konserlerinin kurucusu Sir Henry Wood da o yıllarda Grand'de bir öğlen yemeğinde kasabanın belediye başkanı tarafından ağırlanmış olan sanatçılar arasındaydı; Arthur Rubinstein da Folkestone'a konser vermeye defalarca gelmişti. Brüksel'de adına müzik yarışması düzenlenen Belçika Kraliçesi Elisabeth de 1918 yılında kocası Kral I. Albert ile Grand'de kalanlar arasındaydı. 24 Mayıs 1984'te ise Yehudi Menuhin Grand'in tarihi Palm Court'unda çalacaktı ve hatta Menuhin'in o yıllarda Folkestone'da düzenlediği keman festivaline Cihat Aşkın da katılmış ve ödül almıştı.

Bir arkadaşım ile Grand'deki dairemde bir akşam yapmış olduğumuz edebiyat okumalarından sonra bana söylediği gibi o konserde bizler, o öğleden sonra, o odada 1920'lerde, hatta 1900'lerde yaşanmış olan bir tür atmosferi, büyüyü ve sevgiyi yeniden yaratabilmeyi ummuştuk. İster Folkestone olsun, ister İstanbul; böylesine bir konser bir anda ne çok hatıraları canlandırmıştı ve birkaç gün sonra "The Leas" olarak bilinen Folkestone promenadında her zaman olduğu gibi tek başıma yürürken bana hep çocukluğumun Suadiye'sini hatırlatan denize karşı o boyunları bükük çam ağaçlarına bakıyor ve Abdülhak Şinasi Hisar'ın *Geçmiş Zaman Köşkleri*'ndan şu satırları düşünüyordum: *"Gece olunca çam ormanı karanlık içinde bir deniz gibi inlemeye, ulumaya koyulur, güya tabiat yahut ahiret bu seslerle benimle konuşmaya ve kalbimi galeyana getirecek sözler duyurmaya başlardı [...] Bu sesler, güya çamlığın eğilen uzun saçlı başlarından savrulan sesler, sanki talih kitabımızın yapraklarının çevrilişlerinden, sanki gördüğümüz güzelliklerin sırlarını döküşlerinden geliyor ve sular gibi toplaşarak, zaman içinde bir nehir gibi akıyor, beni de sürüklüyordu [...] Çocuk tabiatlı kaldığımdan büyüklerle aram hâlâ bir türlü düzelmiyorsa içimde bir âlem saklayarak onun solmadığını ve susmadığını görmekle ne kolay teselli buluyorum!"*.

O edebiyat akşamında olduğu gibi, o yürüyüşte de suya akseden keman seslerinde uğultuları kaybolan arıları gerçekten de duyar gibi oluyordum...

Editörün Notu: Yazarımızın The Grand üzerine hazırladığı belgeseli aşağıdaki Youtube linki üzerinden izleyebilirsiniz.

https://www.youtube.com/watch?v=jI1kNOxh71I

Yehudi Menuhin The Grand'in Palm Court'unda, 24 Mayıs 1984.

The Grand ve The Metropole, The Leas, Folkestone (Emre Aracı Koleksiyonu).